

ІСТОРІОГЕНЕЗ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ*

Лілія РЕБУХА

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Національного економічного університету,
(м. Тернопіль)
Copyright © 2011

Експертиза та експерти з'явилися з появою поділу праці та певної спеціалізації виконавців і фахівців. Нині є всі підстави вважати, що соціогуманітарна експертиза – незалежна професійна діяльність, нагальна потреба якої у суспільстві з кожним роком постійно зростає. У статті також обґрунтовується думка про особливості культури гуманітарного експерта як людиновимірної діяльності, котра має внутрішній і зовнішній плани вираження, реалізується в нормах, що презентують гуманітарні цінності.

Сьогодні серед спеціалістів, соціальних працівників, державних службовців все частіше усвідомлюється потреба в експертах та експертизі соціально-гуманітарного профілю. Нині наявна ситуація, коли нагальність у такій експертизі наштовхується на невизначеність її концептуальних принципів, нерозробленість та ненормованість критеріальних оцінок соціальних показників, нестачу експертів-гуманітаріїв, а у разі стихійного чи добровільного їх відбору – переважно відсутність у них високого рівня компетенції [4]. Крім того, нез'ясованими залишаються питання організації соціогуманітарної експертизи як державного виміру, так і місцевого масштабу.

В суспільстві назріла потреба у прийнятті компетентних рішень, до того ж практична значущість наукових оцінок суспільних ситуацій, які виникають у результаті діяльності людини, лише підтверджує їх актуальність. Тому важливо з'ясувати історіогенез соціогуманітарної експертизи як історичного досвіду людської оцінкової діяльності та спілкування (*рис.*). Водночас, критично оцінюючи наукові напрацювання з піднятої проблематики, для нас важливо вказати моменти, що уможливлють прокладання логіко-змістового містка між виникненням та становленням окресленого напрямку експертизи. Як зазначає А.В. Фурман, розрізненню підлягають процеси генезису експертизи і розвитку універсального внутрішнього джерела мислення і свідомості експертів [5].

* Дослідження здійснене у рамках науково-дослідницької теми "Соціогуманітарна мислєдїяльність як методологічна основа соціальної роботи" кафедри соціальної роботи ТНЕУ, затвердженої УкрНП на 2009–13 роки (держреєстраційний номер 0109U000042)

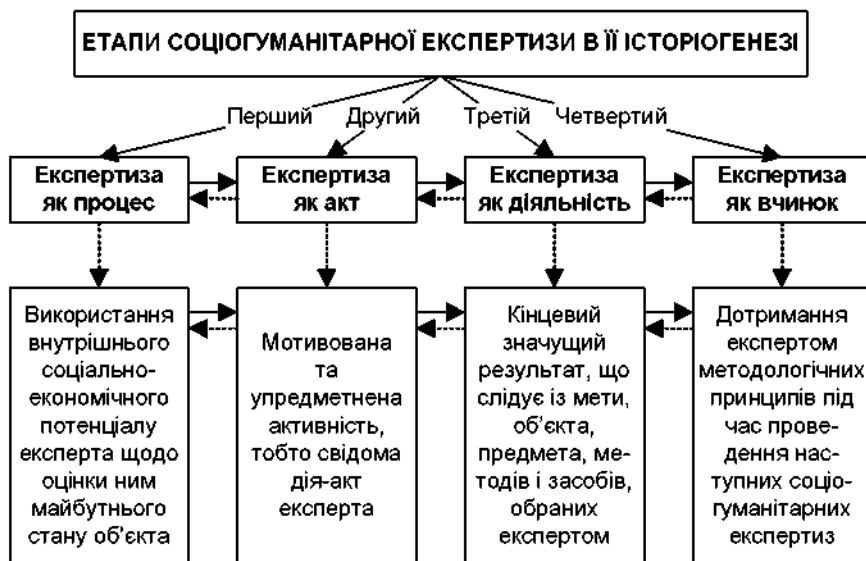

Рис.

Історіогенетичні етапи соціогуманітарної експертизи

В. Табачковський пише, що експертиза та експерти з'явилися разом з появою поділу праці [2]. Відділення розумової праці від фізичної сприяло появі постійного персоналу чи груп людей для підтримання суспільного життєвого універсума. Саме на цьому історичному етапі виникає ситуація, яка потребує своєрідної оцінки очікуваного, бажаного та можливого. У первісних людських спільнотах у ролі соціогуманітарних експертів поставали жреці, пророки, шамани тощо. Згодом появилася певна спеціалізація виконавців та фахівців. Експертами більш давніх суспільств були здібні спеціалісти тієї чи іншої галузі, які виконували функції наставників. У людських організованостях донині підтримується наступність поколінь, яка виявляється в успадкуванні певних навичок, умінь, норм, знань і сприяє збереженню традицій, звичаїв, обрядів та життєвого досвіду нації.

А. Ішмураєв зауважує, що поява осіб, котрі оцінювали суспільні явища, привела до конфліктності у стосунках між так званими експертами і практиками. Останніх дратувало те, що експерти краще знають кінцеву значущість їхньої діяльності, ніж вони самі. Таке незадоволення часто приводило до конкуруючих визначень реальності, а відтак до отримання нових висновків експертів (за П. Бергером і Т. Лукманом). Однак, коли практична перевірка була відсутня або не працювала, то окреслення реальності підкріплювалося аргументами існуючої влади (розвідки М. Поповича, О. Білого, О. Шморгуна).

Визначення реальності щодо розв'язання суперечливих соціальних інтересів знаходимо у платонових творах “Держава” та “Бенкет” [1].

Античний мислитель висновує, що народ не в змозі сам керувати собою, а справу мають узяти у свої руки експерти, котрі покликані забезпечити єдність та лояльність народу до держави. Експерти, за Платоном, – це обізнані, компетентні знавці цілей, які розвивають й удосконалюють свої здібності у процесі освіти. Селекція людей за здібностями зумовлює поділ праці та розподіл останніх за їхніми функціями в ідеальній державі Платона.

Експертна діяльність у різних сферах у XX столітті набуває все більшої значущості і розповсюдження. Це зумовлено багатьма факторами, головними з яких є значення наслідків людських рішень і дій, які, крім регіональних, стають усе частіше глобальними [6]. На думку Б.Г. Юдіна, об'єктом гуманітарної експертизи є не обов'язково люди, адже це експертиза “для людей”, ним може бути все те, що пов'язане із людським буттям, екзистенцією (існуванням) усуперечності особи. Отож і культура діяльності гуманітарного експерта визначається культурою його буття як людини. Вона – рефлексивна, рухлива, побудована на аксіологічних поняттях. Останнє надає експертній роботі особливої місії – винесення судження (схвалення чи засудження), що залежить від ціннісних орієнтацій експерта. Це закономірно породжує різні наслідки.

1. Для гуманітарної експертизи важливо враховувати не тільки можливі результати експертних висновків, а й можливе їх розуміння на всіх рівнях людського буття – від окремих індивідів до їх об'єднань, оскільки експерт гуманітарної сфери досліджує і дає оцінку особливій реальності – гуманітарному наповненню людської діяльності, що залежить від багатьох параметрів. Основними з них є раціональна, чуттєво-інтелектуальна, психодуховна складові людини. В. Франкл [1] писав, що онтологія людини така, що людське в ній зосереджується у її духовності. У своїх роботах В. Франкл, С. Кримський, а також інші автори [2] вказували на те, що втрата духовності означає те саме, що й утрата самої людини як такої. Крім того, при проведенні гуманітарної експертизи потрібно враховувати історичні обставини життя особистостей та їх вікові особливості.

2. Людські риси-якості – це одночасно якості і гуманітарного експерта. Однак вони можуть функціонувати як “свої” або як “інші” в оцінці ним відповідних характеристик об'єкта експертизи. Виходить, що “зустрічаються” дві суб'єктивності (індивідуальні особливості у поглядах на речі) – одна джерелом від цільових інтенцій (спрямованості мислення) гуманітарної експертизи (адже її мета – виявити відповідні властивості – наявність чи їх відсутність в об'єктах експертування), друга – безпосередньо від самого суб'єкта експертизи (адже експерт – це також людина, котра щось бажає, сподівається, у щось вірить тощо), оскільки він задає своє бачення, власні суб'єктивні позиції, які почасти вносять істотні відхилення від об'єктивності. Ця подвійна суб'єктивність становить суперечливу властивість психокультури експерта гуманітарної експертизи. Зазвичай її можна подолати за допомогою задіяння до справи кількох експертів, отримавши усереднену картину наявного, що сприяє об'єктивності експертних оцінок і висновків.

3. При проведенні експертизи іноді виникають технологічні проблеми, які вносять корекцію у взаємодію (співробітництво, конкуренція) самих гуманітарних експертів. У цьому випадку виникають ситуації толерантності

або, навпаки, інтерпимості до співробітників, виявляється критична позиція до самого себе та інших.

4. Різне ставлення до результатів гуманітарної експертизи виявляє довіру як до її продукту, так і до самих експертів. Таке подвійне ставлення має важливе значення для процедури її узаконення. Причому, якщо довіра до результатів експертизи вважається зрозумілою, оскільки вони завжди переконливі, істинні, соціально та індивідуально важливі тощо, то довіра до самих експертів ніби то є другорядною і не завжди значущою. Насправді ж особистість експерта відіграє у процесах легітимації одну з провідних ролей. Відтак далекоглядний спеціаліст повинен турбуватися про свій науковий та особистий імідж, пам'ятати про те, що гуманітарний експерт має передусім справу із соціальними та духовними цінностями, покликаний утверджувати людський спосіб буття кожної особи у світі.

5. Гуманітарна експертиза здійснюється в суспільстві, де панують ринкові відносини. У зв'язку з цим і її продукти є ринковим товаром, що створює велику спокусу здійснювати її на замовлення, тобто перетворювати у засіб фінансово вигідного виду діяльності, у бізнес. При цьому можливі різні наслідки: або перетворення цієї експертизи у своєрідну рекламу відповідних товарів (насамперед духовних), або відхід від її справжнього призначення, коли вона стає одним із звичайних методів оцінки перебігу суспільних явищ.

У будь-якому разі, щоб ціннісні орієнтації експерта не породжували окреслені негативні наслідки при проведенні гуманітарної експертизи, йому як кваліфікованому компетентному спеціалісту завжди потрібно виступати з позицій інтересів своєї держави і людей, які проживають на її території. Для цього пріоритетними для нього повинні бути інтелектуальна свобода, відповідальність, утвердження гуманістичних ідеалів, служіння істині, красі, добру.

Отже, при проведенні гуманітарної експертизи сучасні експерти у своїй професійній діяльності виходять з методологічних та теоретичних засновків, мають глибокі знання з наперед визначених картин суспільної реальності. Відтак, виконуючи своє соціальне призначення, вони допомагають замовникам визначитися стосовно робити для досягнення конкретної мети. Соціо-гуманітарна експертиза нині характеризується конструктивністю та проєктивністю, не лише діагностує наявний стан справ у державі і суспільстві, а й пропонує варіанти формування майбутнього стану, який вважається бажаним, можливим, кращим. Звідси є всі підстави вважати, що названа експертиза пройшла довгий непростий історичний шлях становлення, щоб сьогодні ми мали змогу назвати її компетентною, незалежною, соціокультурно значущою.

1. Гуманітарна експертиза: крутий стіл // Філософська думка. – 2004. – № 6. – С. 134–156.
2. Кримський С. Про соціальність, правду, смисли людського буття. – К., 2010 – 229 с.
3. Табачковський В.Г. У пошуках невтраченого часу. – К.: ПАРАПАН, 2002 – 300 с.
4. Ребуха Л.З. Гуманітарна психолого-педагогічна експертиза в управлінській сфері інноваційної діяльності колективу школи // Психологія і суспільство. – 2004. – №3. – С. 106–114.
5. Фурман А.В. Категоріогенез як напрям професійного методологування // Психологія і суспільство. – 2008. – №2. – С. 53–58.
6. www.nbuv.gov.ua/portal/soc...23/rugko.htm